

OCENE – POROČILA

VES SVET

Anja Štefan: *Svet je kakor ringaraja: pravljice, pesmi in uganke.* Uredili Anja Štefan in Irena Matko Lukan. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015.

Pri Mladinski knjigi je pred kratkim izšel obsežen, dobrih tristo strani dolg izbor pravljič in pesmi (ki so včasih zapise in naslikane kot slikopisi) ter ugank Anje Štefan. Knjiga je antologija besedil za otroke, ki jih je v dveh desetletjih ustvarila avtorica, in obenem skoraj antologija sodobne slovenske ilustracije za otroke: dela Anje Štefan so ilustrirali Marlenka Stupica, Hana Stupica, Jelka Reichman, Ančka Gošnik Godec, Marjanca Jemec Božič, Peter Škerl, Marjan Manček, Zvonko Čoh, Ana Zavadlav, Polona Lovšin in Alenka Sottler. Odlično spremno besedo »*Koliko zgodb je v vsem, kar vzameš v roke.*« Tudi o tem, kdaj gre pri Anji Štefan za hec in kdaj zares (str. 331–339) je napisala Gaja Kos, bibliografijo objav Anje Štefan z navedbo knjig in revij, iz katerih so vzeta besedila za pričujočo knjigo (nekaj besedil je tudi čisto novih), pa osnovne biografske podatke o avtorici (str. 341–358) je pripravila Petra Koršič.

Toliko podatkov, bolj ali manj suhoparnih, ki so dobrodošli za začetek, da človek sploh ve, o kateri in o kakšni knjigi bo tekla beseda.

Z ugankami se Anja Štefan postavlja v ugankarsko tradicijo od Valentina Vodnika prek Otona Župančiča in Gustava Strniše in še cele vrste vse do Andreja Rozmana Roze v drugo polovico, prav-

zaprav na konec 20. in začetek 21. stoletja. Ugankarski nabor se širi in se na novo izreka.

Uganke so pravzaprav kratke pesmi, ki zahtevajo še poseben angažma bralca. Pesmi za otroke in pravljice pa sta tista literarna vrsta in tisti žanr proze, s katerima se Anja Štefan največ ukvarja.

Če pogledamo pesmi z oblikovne strani, opazimo, da avtorica najpogosteje sega po osemvrstičnici in štirivrstičnici, po metrično urejenih verzih z enostavno zaporedno ali prestopno rimo. Pogosteje se pojavljajo v njeni poeziji tudi kitične oblike, ki izvirajo iz starejših obdobj verzifikacije, podobne tisti, ki jo poznamo iz Prešernove *Pod oknom* (Luna sije / klad'vo bije / trudne, pozne ure že; / pred neznane / srčne rane / meni spati ne puste.):

Že mesec in pol
krompir in fižol,
so tace prestare, pretežke za lov
in nos negotov
in zob le še pol
in zajček jo zlahka pobriše domov.
(*Krompir in fižol*, str. 258)

V kitičnem repertoriju pa se pri Anji Štefan najdejo tudi tako umetelne kitične oblike, kakršna je triolet:

Noči so črno črne,
ker sončece gre spat.
Ker žarke stran obrne,
noči so črno črne.
Z oblaki se pogrne
na sredi zlatih trat,
noči so črno črne,
ker sončece gre spat.
(*Uspavanka*, str. 30)

Tako kot v poeziji, se Anja Štefan tudi v pravljicah naslanja na tradicijo, in sicer na nekatere značilnosti ljudskih pravljic. (Mimogrede: ritmizirane pravljice o štirih mravljicah se naslanjajo na tradicijo tovrstnega pisanja že pri Gustavu in Gregorju Strniši.) A ne vedno in ne povsod: marsikatera pravljica nima srečne razrešitve in večini literarnih likov delo ni odveč in muka (kar je značilnost ljudskih pravljic), njeni junaki prav radi delajo.

O junakih v delih Anje Štefan (tako živalskih kot človeških) govori v spremni besedi Gaja Kos. Prav tako govori o motivni in tematski raznolikosti.

A tisto, kar je nemara osrednje vprašanje, je: kakšen je avtoričin pogled na svet?

Mogoče se zdi na prvi pogled komu ta literatura s kokoškami, mačicami, psički, z deminutivi naivna, mogoče se zdi komu to pisanje zgolj idealiziran in že nekoliko pocukran pogled na svet. A to bo res le na prvi pogled.

Naslov za antologijo je izbran po eni gotovo najbolj znanih pesmi Anje Štefan *Svet je kakor ringaraja*, v kateri govori »o ciklični naravi sveta, o izmenjevanju, o prihajanju in odhajanju, ki kot princip igre sicer lahko delujeta tudi povsem nedolžno, celo zanimivo in zabavno, a takoj ko ju 'pretvorimo' v realno rojevanje in predvsem minevanje, izgubita igrivi naboj.« Tako Gaja Kos v spremni besedi (str. 334).

A na začetek in na konec antologije ni postavila te pesmi, pač pa dve drugi. Na začetku je *Lonček na pike*, v kateri govori o čudežnem lončku, kakršnega si želi tudi sama, saj v pesmi pravi: »zelo bom hvaležna / če mu do mene pokažete pot.« (str. 12) Na koncu antologije pa je štirivrstičnica *Zvezdica*, pri kateri v zadnjem verzu zvemo, da »vsaj malo gori tudi zame« (str. 328). Posameznik (jaz) je torej tisti, ki zaokroža vse literarne tekste v antologiji.

A ni samo posameznik tisti.

V *Lončku na pike* želi v drugi kitici tistemu, ki bi morebiti srečal čudežni lonček na pike, »najprej naj sam se naužije dobrot«, v *Zvezdici* pa se v prvem verzu tudi pojavi skupnost (kolektiv bi rekli včasih): »Ko daleč nad **nami** se zvezde prižgo«, katerega del je lirski jaz, ki ve, da zvezdica, ki mu bo zlezla na ramo, »vsaj malo gori tudi zame«, torej ne *samo*, marveč *tudi* zame, kar pomeni, da gori tudi za druge(ga).

Zdi se mi, da je prav vprašanje posameznika in skupnosti (družine, družine prijateljev itn.) osrednja ideja besedil Anje Štefan: kdor ni na tak ali drugačen način vključen v skupnost, je osamljen, osamljenost pa je huda reč. Tako za lisičco, ki jo boljijo kosti, kot za očeta volka, tistega, ki ga je sinko neskončno dolgo prosil, da bi zakrpala luknjo v zračnici, zdaj po letih se pa čudi, kje je vendar sine in zakaj tako nič ne govori. Ali za psa, ki vleče po svetu svoj voziček, in za deklico, ki prespi za ograjo in jo varujejo le zvezde, ali za strička Matička, ki lahko gleda samo v teran. Samo skupnost je tista, ki človeku osmišlja življenje, tako v mladosti kot v starosti: če ne bi bilo strica, na koga bi se opirala teta, ki jo boli hrbtenica? Kako bi se lisička pogovarjala z mamo o smrti, če je ne bi imela zraven, kako bi se divji mož zunaj in znotraj uredil, če ga ne bi v red spravila teta Marjanca, kako bi se mravljice lahko pogovarjale v rimah, če bi ne imele druge druge? Ali, kot je zapisano v pravljici *Pri Dihurjevih*, v katri dihurčica najprej očeta, potem pa še mamo vpraša, če je prdnil kdo od njiju, pa se izkaže, da: »Potem sem pa jaz,« je rekla dihurčica, kot bi recitala pravljico o rdeči kokoški. Mislite, da tega ni vedela že prej? O, je, je – a kaj, ko je z očkom in mamico tako lepo kramljati. Ležati zraven, slišati njun glas, vsaj malo, in zaspati (str. 131).

Bližina drugega bitja je po mojem avtoričino izhodišče za moralno držo njenih literarnih junakov, o katerih, skli-

cujoč se na Bruna Bettelheima, govori Gaja Kos:

Avtorica ob svojih inventivnih, spretno zastavljenih besedilih pokaže, kaj je prav in kako se streže stvarjem. Pozor – pokaže, ne pove! Usmerja in tisto, kar je prav, razloči od tistega, kar je narobe, skozi *dejanja* svojih junakov. Na takšen način pripoveduje (namenoma se izogiba) rabi besede pouči) o sožitju, o tem, da je vsak v nečem dober in da je vsaka stvar za nekaj dobra, da je treba poznati mero, da se napake lahko popravi, da je zagatne situacije moč rešiti zlepa namesto zgrda, da je lepo pomisliti na sočloveka /.../, o tem, da je v slogi moč in tako naprej (str. 337).

Tu se nam tudi psički, mucki in vsi deminutivi, ki so običajni za idealizirano literaturo, postavijo na svoje mesto: kljub kdaj pa kdaj takemu jezikovnemu izrazu (ki je pa zagotovo hoten in nenaključen, ves čas sem gotov, da avtorica ne piše tako, ker drugače ne bi znala, ampak da natančno ve, zakaj piše točno tako in ne drugače) so teme in problematika, ki jih ta jezikovni izraz odpira, take, da pisanje Anje Štefan ne more biti zgolj hec. Tako že v naslovu spremne besede napiše tudi Gaja Kos. Kljub kdaj drugačnemu videzu, gre v tej literaturi zares.

V tem je velika vrednost del Anje Štefan. (Ob seveda literarnih odlikah, veliki jezikovni spretnosti in občutku za govorjeno besedo).

Smiselno se mi pa zdi opozoriti še na en del tradicije, ki se ob ljudskem gradivu prepozna v delih Anje Štefan. To je navezovanje na njene pravljíčarske sodobnice. Svetlana Makarovič ji je napisala pismo (objavljeno je na začetku knjige), v katerem ji maha »z debelimi pletilkami« in jo »še pa še pozdravlja (in občuduje, pa ne brez fovšije)«. Poklon mojstrice mojstrici, bi rekli. A v pismu jo sprašuje, če je z lisico, ki jo bolijo stare kosti, mislila njo? Ali je napisala pesem o njej? Lik osamljene lisice je

seveda znan iz Makarovičine pravljíce *Pod medvedovim dežnikom*. Zagotovo ga pozna tudi Anja Štefan. In Bobek. A ni to tisti Bobek, ki je v *Muci Copatarici* Ele Peroci najmanjši in najbolj nereden? Hote ali nehote, vede ali nevede, v tej antologiji so združena tri, po mojem mišljenju, največja pravljíčarska imena povojne slovenske pravljíce: Svetlana Makarovič, Ela Peroci in Anja Štefan, ki je tokrat ta glavna.

Peter Svetina

SAJ SO SAMO OTROCI

Marjan Pungartnik: *Saj so samo otroci / Es sind doch noch Kinder*.
Celovec: Haček, 2015.

Marjan Pungartnik, slovenski pesnik, pisatelj, pisec lutkovnih iger, prevajalec, urednik spletne literarne revije *Locutio*, organizator literarnih in likovnih prireditvev, pobudnik mednarodnega književnega sodelovanja, mentor literarnih delavnic in letošnji dobitnik Glazerjeve listine, je pri Kulturnem centru Haček v Celovcu in pri soizdajateljici Vilini (Center za izobraževanje in kvaliteto življenja) izdal dvojezično pravljíco *Saj so samo otroci / Es sind doch noch Kinder*. V nemščino jo je prevedla Julija Schellander - Obid.

Pravljíca je sestavljena iz več prvin in napisana s posebnim občutkom za otroško doživljanje ter s precejšnjo mero humorja in hudomušnosti. Pravljíčna bitja so: vila Ledinka z Naravskih poljan, vilin Macesen z Leniž in njuna hčerkica Vilina, njihovo vilinsko življenje pa se izteče v srečanje z ljudmi – z otroki. Vila in vilin se najprej zagledata drug v drugega in iz njenega pogleda vzklije ljubezen. Srečata se, ko Ledinka pobira